

AZ ÚJ PÁRTRENDSZER TÉRKÉPE

PROGRAMOK, PÁRTELITEK ÉS SZAVAZÓTÁBOROK A 2010-ES VÁLASZTÁSOK UTÁN

BÍRÓ NAGY ANDRÁS

1. Bevezetés

A politikáról szóló közbeszédben 2010-re közhellyé vált a pártrendszer gyökeres átalakulásáról értekezni. Legkésőbb 2009-re világossá vált, hogy az 1998-tól a magyar politikai életet domináló kvázi-kétpártrendszer helyett egy teljesen új felállás jön majd létre. Az európai parlamenti választási eredmények egyértelműen jelezték, hogy az új parlamenti ciklusban a pártrendszer változásának egyaránt része lehet az egyik nagy blokk vezető pártjának meggyengülése, új párt(ok) bejutása és régi(ek) kiesése az Országgyűlésből. A 2010-es választási kampány e kérdésekben még számos bizonytalanságot hordozott – milyen mértékű lesz az MSZP visszaesése?, a Jobbik biztos bejutása mellett elérheti a parlamenti küszöböt az LMP is?, 20 év után valóban befejeződik az MDF és az SZDSZ parlamenti pályafutása? – de az átrendeződés főbb tendenciái nagy biztonsággal megjósolhatóak voltak.

A kvázi-kétpártrendszerből a két kispárt eltűnése, illetve a Jobbik és az LMP bekerülése a korábban a parlamenti erők között húzódó törésvonalakat is kérdőjeleessé tette. Fontos kérdéssé vált, hogy az újonnan megjelenő pártok hol helyezik el magukat a magyar politika koordinátarendszerében, és az ellenzékbe került szocialisták milyen pozíciót vesznek fel a korábbi évekhez képest. Milyen együttműködési lehetőségek nyílhatnak meg a Fidesz és a fragmentált ellenzék között? Ideológiai alapállásuk alapján az ellenzéki pártok miként viszonyulhatnak egymáshoz?

E tanulmány ezeket, a stratégiai tervezéshez minden politikai erő számára kiemelt fontosságú kérdéseket vizsgálja. A Magyar Választáskutatási Program 2010-es adatfelvételeinek köszönhetően széles empirikus háttér állt rendelkezésre ahhoz, hogy az átalakult pártrendszer legfőbb jellemzői feltérképezhetők legyenek¹. A rendelkezésre álló adatbázisok alapján a tanulmány első részében bemutatom, hogy a pártrendszer hagyományos (bal-jobb, liberális-konzervatív) dimenziói alapján miként néz ki az új magyar belpolitikai felállás, hogyan helyezkednek el egymáshoz képest a parlamenti pártok. Ezt követően a négy párt ideológiai és közpolitikai profiljának főbb elemeit vizsgálom. A pártok pozícióinak vizsgálata során az egyes politikai erők koherenciájára koncentrálok. Ennek keretén belül azokat a területeket mutatom be, amelyekben a párt hivatalos választási programja, a parlamenti frakciót alkotó politikusok attitűdjei, illetve a szavazótábor nézetei egyeznek vagy különböznek. A szavazótábor és a politikai elit álláspontjainak összevetése a pártrendszer alapvető jellemzőit leíró első részben is helyet kap, csakúgy mint annak bemutatása, hogy a

¹ Köszönettel tartozom Róna Dánielnek és a Magyar Választáskutatási Programnak, hogy a tanulmányban felhasznált adatokat a rendelkezésemre bocsátották.

parlamenti képviselők miként vélekednek saját pártjuk pozíciójáról és szavazótáborukról.

2. A magyar pártrendszer az átrendeződés után

Az ugyan még évekig kérdéses marad, hogy a 2010-ben kialakult politikai felállás mennyire bizonyul tartósnak – ettől függ, hogy a jövőben kritikus, a pártrendszer alakulása szempontjából hosszú távon is meghatározó választásként tekintünk-e majd a tavalyi fejleményekre (Enyedi-Benoit 2011) -, az azonban bizonyosnak tűnik, hogy a korábbi pártrendszer a már megismert formájában nem jön vissza. Erre a politikai szereplők egy részének kicserélődése a garancia, függetlenül attól, hogy a jelenlegi parlamenti erők milyen ideológiai pozíciót tartanak majd követendőnek a következő években. A stratégiai helykeresés természetesen hozhat változásokat is az egyes politikai erők pártrendszerbeli elhelyezkedésében, de már az átalakuló politikai térkép lehetőségeinek megértéséhez is érdemes megvizsgálni a 2010-ben kialakult viszonyokat.

A magyar választói magatartást vizsgáló kutatásokból tudhatjuk, hogy hazánkban az ideológiai önelhelyezés nem értékalapú törésvonalak kifejeződése (Tóka 2005: 49). A magyar választók jelentős része politikai értékválasztástól függetlenül, esetenként annak ellenére választ pártot (Karácsony 2005: 197), így a politikai szekértáborokkal való, egyébként európai összehasonlításban is erősnek számító azonosulás sem tartalmi alapon megy végbe. A Magyarországon meghatározó bal-jobb törésvonal sem gazdaságpolitikai szimpátiák alapján, nem az állam-piac viszony vagy az egyenlőség kérdésének megítélése mentén húzódik. Ha csak a szavazók értékvilágát vizsgálnánk, a baloldalnak elsöprő fölényben kellene lennie, Magyarországon azonban az erős állami szerepvállalást igénylő szavazók legalább olyan szívesen szavaznak jobboldali, sőt radikális jobboldali politikai erőkre, mint baloldalra (ez a 2. táblázatból jól látható).

Azzal párhuzamosan, hogy 1999-től kezdve a bal-jobb identitással rendelkezők aránya emelkedő tendenciát kezdett mutatni (Fábián 2005: 219), a baloldaliság-jobboldaliság önmeghatározás alig volt több egy egyszerű pártos címkénél (Tóka 2005: 46). A bal-jobb felosztásra az MSZP-re vagy a Fideszre való szavazás alternatív megfogalmazásaként lehetett tekinteni. A két tábor között már ezekben az években sem a gazdaságpolitikai elképzelések mentén alakultak ki jelentősebb különbségek, hanem jóval inkább az előző rendszer megítélése, a nemzeti kérdéssel kapcsolatos álláspontok és a konfrontatív politikai kultúrához való hozzáállás alapján (Karácsony 2005: 163). A gazdaságpolitikai tudatosság hiánya ellenére a bal-jobb felosztás volt az a dimenzió, amely alapján a választók a leginkább meg tudták határozni magukat, és amely ebből következően a liberális-konzervatív tengelynél mindig is jelentősebb volt (Angelusz-Tardos 2005: 79).

A liberális-konzervatív dimenzióhoz képest erőteljesebb bal-jobb dimenzió egyben azt is jelentette az elmúlt évtizedben, hogy a bal-jobb skálán az egyes szavazótáborok közötti távolságok jóval nagyobbak voltak, mint a másik meghatározó dimenzióban. A magyar pártrendszer ezen tulajdonsága a 2010-es földcsuszamlásszerű változások ellenére sem változott (1. táblázat). A Fidesz nagyarányú győzelme és a Jobbik

erőteljes megjelenése természetesen a bal-jobb skálán tapasztalható elmozduláson is jól látszik: 2003-hoz képest a magyar társadalom egy tízes skálán 1,4 pontot tolódott a jobboldali pólus irányába, ami nemcsak azt jelentette, hogy korábban magukat baloldalinak mondó emberek egy része változtatott a preferenciáján, de azt is, hogy a Fidesz-szavazók sem álltak meg egy helyben, hanem még jobboldalibb pozíciót vettek fel (Enyedi-Benoit 2011). A fideszeseknél a jobboldali öntudat kiépülése olyan erővel ment végbe, hogy a 2010-es kutatási eredmények alapján még a jobbikos szavazóknál is inkább azonosulnak a jobboldali címkével. A néhány évvel ezelőtti helyzethez képest a szocialisták is radikalizálódtak, igaz az ő esetükben a baloldali szélsőértékhez való közelebb kerülésre (2010-ben tízes skálán 8,54, szemben a 2003-ban mért 6,86-tal) lehetséges magyarázat lehet, hogy az évek folyamán a kevésbé szilárd baloldali identitással rendelkező szimpatizánsok lemorzsolódtak a pártról. A Fidesz és az MSZP táborának csúszása a szélsőértékek felé egyben a bal-jobb különbség növekedését is jelenti. A két, már közel sem azonos méretű bázis között, de valamelyest az MSZP-hez közelebb jelent meg a Lehet Más a Politika (6,40) – az egykori SZDSZ pozíciójától (2003-ban 6,07) is valamelyest balra (a 2003-as adatokhoz lásd Fábián 2005: 239).

1. táblázat. Az egyes pártok parlamenti frakcióinak és szavazótáborainak átlagos bal-jobb, liberális-konzervatív és radikális-mérsékelt azonosulása 2010-ben

	Bal-jobb skála, parlamenti frakció	Bal-jobb skála, szavazótábor	Liberális-konzervatív skála, parlamenti frakció	Liberális-konzervatív skála, szavazótábor	Radikális-mérsékelt skála, parlamenti frakció	Radikális-mérsékelt skála, szavazótábor
Fidesz-KDNP	2,66	2,97	2,58	4,56	3,61	3,80
MSZP	8,36	8,54	6,82	5,39	2,57	3,18
Jobbik	1,61	3,28	1,20	5,03	7,64	6,48
LMP	5,86	6,40	7,43	6,61	4,43	3,60
A teljes minta átlaga	3,47	4,71	3,09	5,05	4,04	3,92

Megjegyzések: Átlagértékek 0-10 között, a bal, a liberális és a radikális pólus irányába növekvő skálán. Képviselői interjúk száma összesen: 211. Az interjúk száma az egyes pártok között a parlamenti mandátumok arányának megfelelően oszlott meg. A közvélemény-kutatás esetében az elemszám: 1391.

Forrás: A Magyar Választáskutatási Program képviselő kutatása (2010. június); illetve a Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti közvélemény-kutatása (N=1500, Medián=750, Ipsos=750, a terepmunka március 30-tól április 9-ig tartott).

A liberális-konzervatív dimenzió jelentősége hagyományosan kisebb a magyar társadalomban, mint a bal-jobb törésvonalé, de úgy tűnik, a parlamenti elitek esetében előbbi is fontos identitásképző tényező. A liberális politika elleni harcot a zászlajára tűző Jobbik képviselői tízes skálán átlagban 1,2-es értéket értek el, ami a konzervatív jelzővel való teljes azonosulás bizonyítéka. Ez az érték nemcsak az amúgy markánsan konzervatív fideszes politikusok által bevallott szinthez (2,66) képest számít szélsőségesnek, de a saját táborhoz képest is (5,03). A jobbikos szavazók nem térnek el a társadalom egészétől (5,05), sőt még közelebb is vannak a középértékhez, mint a fideszesek (4,56). Érdekeség ugyanakkor, hogy már a szocialista szavazók is a középérték környékén helyezik el magukat (5,39), ami annak fényében, hogy 2003-ban még egyértelműen a liberális térfélen foglaltak helyet (6,56), jelentős változásnak mondható.

A 2010-es választásokra az LMP szavazói váltak az egyetlen olyan táborrá, amely egyértelműen liberálisként tekintett magára (6,86), azonban még ez az érték is jócskán elmaradt attól, amennyire az ökopárt parlamenti politikusai azonosulni tudtak ezzel a jelzővel (7,43). A liberális kategória a szocialista politikusokat szintén kevésbé zavarta (6,82), mint szavazóikat (5,89). Azt láthatjuk tehát, hogy a liberális-konzervatív dimenzió a bal-jobb felosztáshoz hasonló különbségeket tud eredményezni – ha a parlamenti elitről van szó. A liberális-konzervatív tengely jóval kevésbé vált ki azonosulást a szavazókból, és ebből fakadóan kevésbé is eredményez polarizáltságot. Ennek talán legjobb illusztrációja, hogy a Fidesz, az MSZP és a Jobbik tábor a egy ponton belül található a tíz fokú skálán. A bal-jobb tengelyen a Fidesz és a szocialisták közötti különbség több mint öt pont volt.

A 2010-es választási kampányban az ellenzéki, illetve a parlamentbe igyekvő pártok szinte versenyt futottak egymással abban, hogy melyikük tud hitelesebben átfogó, mélyreható változásokat ígérni. A radikális megoldásokra való hajlam igazán mégis egyedül a Jobbik politikusait (7,64) és szavazóit (6,48) jellemzi. A radikális-mérsékelt tengely jól kiegészíti a Jobbikról a másik két dimenzió által már kialakult képet. Egy olyan pártról van szó, amelyben a parlamenti frakciót alkotó politikusok jobboldalibbak, konzervatívabbak és radikálisabbak, mint amennyire szavazótáboruk azonosul ezekkel a jelzőkkel. Érdekeség, hogy a politika teljes megújításával kampányoló LMP politikusai jóval kevésbé tekintik magukat radikálisoknak (4,43) – ahogy egyébként táboruk sem az (3,6). A Fidesz politikusai (3,61) és szavazói (3,8) is egyaránt a mérsékelt oldalon helyezik el magukat.

A szocialista szavazók egyik legfőbb kötőszöveve évtizedek óta a konfliktuskerülő attitűd. A Gyurcsány-korszak attitűdje ezzel a habitussal jelentett átmeneti, de a konfrontatív politika eredménytelensége miatt a szavazótáborra negatív hatással járó szakítást (Beck – Bíró Nagy – Róna 2011). A jelentős lemorzsolódás után megmaradt szocialista szavazók és a frakciót alkotó politikusok jó része azonban továbbra is a mérsékelt politizálással azonosul. Az új ciklusban a parlamenti frakciók és a szavazótáborok között is az MSZP számít leginkább az óvatos, mérsékelt politizálással egyetértő csoportnak.

Sokat elárul az egyes pártok parlamenti elitjének gondolkozásáról az, hogy hol helyezné el a saját pártjának szavazóit a legmeghatározóbb, bal-jobb skálán. A hatalmasra duzzadt szavazótáborát a Fidesz-KDNP képviselői kevésbé feltételezik jobboldalinak (3,27), mint saját magukat, és mint amennyire a szavazók magukat

annak tartják (2,97). A tábor növekedésével együttjáró heterogenitás – pl. volt szocialista szavazók átáramlása – lehet hatással a jobbikos képviselőkre is: a szinte a jobboldali szélsőértéknél álló képviselők a centrumhoz jóval közelebb helyeznék el pártjuk szavazóit (3,09). Az is jól látható, hogy az elmúlt évek kudarcai nem múltak el nyomtalanul az MSZP-ek helyzetértékelésén. A magukat keményen baloldalinak tartó szocialista politikusok saját, amúgy szintén elszánt baloldali szavazóikban már kevésbé biztosak (7,81). Az LMP parlamenti politikusai pedig úgy tűnik, maguk sem hiszik a párt korábban sokszor hangoztatott álláspontját, miszerint ugyanolyan arányban található meg soraikban jobboldali és baloldali szavazók. Az LMP frakciójának tagjai balosabbnak feltételezik táborukat (7,29), mint amennyire magukat és pártjukat tartják, és még annál is erősebb baloldali öndefiníciót feltételeznek támogatóik részéről, mint amelyet a választók saját maguk bevallottak.

A négy évvel korábbi választáshoz hasonlóan 2010-ben is kiderült, hogy a magyar választói magatartás „ideológiai tartalomban szegény” (Tóka 2006: 46). A bal-jobb skála továbbra sem jelzi gazdaságpolitikai tudatosságnak nyomát. Ha a gazdaságpolitikai preferenciák meghatározóak lennének abban, hogy melyik tábor mennyire tartja magát baloldalinak vagy jobboldalinak, akkor a hagyományos bal-jobb felosztás szerinti helyzet teljesen felborulna (2. táblázat). A négy párt közül a gazdasági dimenzióban a Jobbik és a Fidesz tábora tart igényt a leginkább az állami szerepvállalásra – ők állnának tehát egy tartalmi alapú bal-jobb skála legbaloldalibb pontjain -, igaz e tekintetben a magyar társadalom többsége (4,07 ötfokú skálán) és valamennyi parlamenti párt is a baloldalon helyezkedik el. Az állami gondoskodásra vonatkozó kérdésekben (állami munkahelyteremtés, szociális kiadások, ingyenes felsőoktatás) az MSZP és az LMP tábora is alapvetően paternalista állásponton van, ami az MSZP esetében több esetben ellentétben áll politikai elitje irányultságával. A szocialista képviselők inkább úgy vélik, hogy a kormánynak nem kötelessége, hogy mindenkinek munkát biztosítson (2,54 az ötös skálán) és azzal sem értenek egyet, hogy a felsőoktatási tanulmányok teljesen ingyenesek legyenek (5,43 egy hétfokú skálán). Utóbbi esetben a tandíjról is szóló 2008-as népszavazás máig tartó hatása is magyarázó erővel bírhat. A felsőoktatás kérdésében az LMP képviselői is inkább tandíjpártiak, de a munkahelyteremtés és a szociális kiadások kérdésében erőteljes baloldali nézeteket vallanak – hasonlóan táborukhoz.

2. táblázat. A négy parlamenti párt képviselőinek és szavazótáborának attitűdjei néhány, az állami szerepvállalást érintő kérdésben

		A kormány kötelessége, hogy mindenkinek munkát biztosítson. (1-5, 5=teljesen egyetért)	Az államnak többet kellene költenie szociális kiadásokra, még akkor is, ha ehhez növelni kell az adókat. (1-7, 1=teljesen egyetért)	Az egyetemi és főiskolai tanulmányoknak teljesen ingyenesé kellene válnia. (1-7, 1=teljesen egyetért)
Fidesz-KDNP	Parlamenti frakció	3,00	4,55	2,26
	Szavazótábor	4,12	4,14	2,52
MSZP	Parlamenti frakció	2,54	2,89	5,43
	Szavazótábor	3,88	3,83	3,38
Jobbik	Parlamenti frakció	3,48	4,91	1,96
	Szavazótábor	4,04	4,94	2,52
LMP	Parlamenti frakció	3,86	2,83	4,43
	Szavazótábor	3,75	3,82	3,15
Összesen	Parlamenti frakciók	3,04	4,28	2,74
	Szavazótáborok	4,07	4,15	2,71

Forrás: A Magyar Választáskutatási Program képviselő kutatása (2010. június); illetve a Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti közvélemény-kutatása (N=1500, Medián=750, Ipsos=750, a terepmunka március 30-tól április 9-ig tartott).

A szavazótáborok attitűdjei világosan mutatják, hogy a 2010-2014 közötti ciklusban szavazói összetétel szempontjából négy szocialista jellegű párt foglal helyet a Parlamentben. Az SZDSZ és a Bokros-féle MDF választási kudarcával a piacpárti attitűd is teljesen eltűnt a magyar törvényhozásból. Az állami munkahelyteremtés iránti igény minden táborban nagyon erős, csakúgy mint az, hogy az oktatási rendszert teljes egészében az állam finanszírozza. A szociális kiadások ügyében a nagyon erősen baloldali kijelentés – amely nem egyszerűen a szociális célú ráfordítások helyességére kérdezett rá, hanem arra, hogy mindezt emelkedő adók mellett is vállalják-e – esetében is mind a magyar politikai elit, mind a társadalom a középérték környékén helyezkedik el. A Jobbiknál a szociális kiadások növelésének elutasítása (4,94) nem cáfolja a párt baloldali gazdasági elkötelezettségét. A radikális jobboldali párt esetében magyarázatot nyújthat, hogy a segélyezés és más szociális intézkedések ügye erősen összekapcsolódik a párt retorikájának középpontjában álló cigánykérdéssel. Az segélyekre alapozott élet („az élőködés”) elutasítása

indokolhatja, hogy a Jobbik politikusai és szavazói sem áldoznának többet a szerintük nem hatékonyan működő szociális ellátásokra.

A pártrendszer gyökeres átalakulása aligha mehetett volna végbe anélkül, hogy a választók jelentős része negatív véleménnyel volt a demokrácia és a politikai rendszer működéséről (3. táblázat). A Jobbik és az LMP kampányában is kulcsszerepet játszottak az elitellenes, változást és megtisztulást ígérő üzenetek. A politika működésével kapcsolatos kiábrándulás a vizsgált választói attitűdökben is tetten érhető. A demokrácia működésével kapcsolatban a Jobbik tábora a legkiábrándultabb (1,83), az LMP-sek is erősen kritikusak (2,00), de az általános csalódottságot jelzi, hogy még a szocialista szavazók sem mondták magukat elégedettnek (2,58). A Fidesz-KDNP kivételével a politikai elitiek is inkább az elégtelenek táborához sorolják magukat – a kormánypárti képviselők optimizmusára magyarázat lehet, hogy az adatfelvételre már a kormányváltás után, az új ciklusban került sor.

3. táblázat. A négy parlamenti párt parlamenti képviselőinek és szavazótáborának attitűdjei a demokrácia és a politikai rendszer működésével kapcsolatos kérdésekben.

		A pártok jelentik a polgárok és az állam között a kapcsolatot. (1-5, 5=teljesen egyetért)	A törvényhozás túlságosan függ néhány érdekcsoporttól. (1-5, 5=teljesen egyetért)	A polgároknak számos lehetőségük van a politikai döntéshozatalban való részvételre. (1-5, 5=teljesen egyetért)	Egészében véve mennyire elégedett Ön a demokrácia működésével az országban? (1-4, 4=teljesen elégedett)
Fidesz-KDNP	Parlamenti frakció	3,30	2,55	3,49	2,96
	Szavazótábor	3,32	4,05	2,87	2,20
MSZP	Parlamenti frakció	2,96	3,28	2,97	2,47
	Szavazótábor	3,49	3,80	3,26	2,58
Jobbik	Parlamenti frakció	3,04	4,76	2,56	1,64
	Szavazótábor	3,15	4,30	2,83	1,83
LMP	Parlamenti frakció	3,00	4,29	2,00	2,00
	Szavazótábor	3,15	3,98	2,84	2,08
Összesen	Parlamenti frakciók	3,23	3,00	3,27	2,68
	Szavazótáborok	3,22	4,06	2,85	2,15

Forrás: A Magyar Választáskutatási Program képviselő kutatása (2010. június); illetve a Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti közvélemény-kutatása (N=1500, Medián=750, Ipsos=750).

A politikai rendszer hitelvesztését jól illusztrálja, hogy mind a négy párt tábora egyetért abban, hogy a törvényhozás túlságosan függ néhány érdekcsoporttól (az összes tábor átlaga 4,06 egy ötös skálán), és a szocialista szavazók kivételével abban is, hogy a polgároknak nincs elég lehetőségük a politikai döntéshozatalban való részvételre. Utóbbi esetében ismét kilóg a sorból a fideszes képviselők ciklus eleji pozitív helyzetértékelése (3,49), az új pártok képviselőinek véleménye azonban lesújtó. A részvételi demokrácia ígéretét a zászlójára tűző LMP látja legnegatívabban a választók bevonásának lehetőségeit (2,00), de a Jobbik is szkeptikusabb (2,56), mint a két régi párt.

2010-re a megtisztulásra való igény a választási motivációkat meghatározó legfontosabb tényezők közé emelkedett (4. táblázat). A magyar társadalom értékrendje ismeretében nem meglepetés, hogy minden párt támogatói az anyagi boldogulás javulásához fűzött reményeket helyezik az első helyre. Az már annál inkább, hogy a nyitottságot és az átlátható magatartást valamennyi szavazótábor előbbre sorolta olyan hagyományosan meghatározónak tekintett tényezőknél, mint a helyi kötődés erőssége vagy a politikai tapasztalat.

4. táblázat. Az egyes szavazótáborok számára legfontosabb tényezők az egyéni képviseléválasztás mérlegelése során (első helyen választotta, százalék).

	A választók anyagi boldogulását helyezi előtérbe	Nyitottság és átlátható magatartás várható tőle	A pártprogram minősége, amelyet képvisel	Figyelembe veszi a választók politikai igényeit és várakozásait	Helyi kötődésének erőssége	Mennyi politikai tapasztalata van
Fidesz-KDNP	32,3%	20,0%	18,9%	11,3%	9,5%	6,6%
MSZP	24,8%	21,6%	26,8%	9,0%	8,2%	7,7%
Jobbik	27,1%	21,3%	21,9%	12,8%	7,1%	8,3%
LMP	25,6%	25,0%	17,9%	12,8%	15,4%	0%
Teljes népesség	29,6%	20,9%	19,0%	11,1%	9,9%	5,9%

Forrás: A Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti közvéleménykutatása (N=1500, Medián=750, Ipsos=750).

Nem zárható ki, hogy a válaszadók valós súlyuknál nagyobb mértékben jelölték meg ezeket a divatos fogalmakat. Az azonban egyértelműnek tűnik, hogy a politikai életet megrázó korrupciós botrányok után és annak az érzetnek a megerősödése hatására, miszerint a „polgároknak nincs hatása a politika alakulására”, számottevővé vált az igény a transzparens és elszámoltatható politikára. Az új pártrendszer politikai erőinek

saját stratégiájuk és működési mechanizmusaik kialakítása során számolniuk kell ezen megváltozott választói elvárásokkal is.

A három legfontosabb tényező közé bekerült a programmal való azonosulás is. Mint láthattuk, Magyarországon az értékalapú törésvonalak erős szerepéről nem lehet beszélni. A tartalmi elemek másodlagos hatásának elismerése mellett Tóka Gábor (2005) még az előző évtized közepén felhívta arra a figyelmet, hogy a kilencvenes évek elejéhez képest a választói magatartásban csökkent a társadalmi-demográfiai háttér szerepe és nőtt az attitűdök magyarázó ereje. A programismereten és értékválasztáson alapuló választás legmeghatározóbb tényezővé válása vélhetően a jövőben sem több egy utópiánál, hiszen a rengeteg információ összegyűjtése annyi ráfordított időt és energiát igényelne a választóktól, amennyi aligha áll széles tömegek rendelkezésére. Azoknál viszont, akik közpolitikai preferenciák szerint szavaznak, a párttal való azonosulás stabilabbnak számít még a társadalmi-demográfiai tényezők okán kialakult kötődéseknél is (Tóka 2005: 35) A következő fejezetben e preferenciák alapján vázolom fel nagy vonalakban a jelenlegi parlamenti pártok ideológiai és közpolitikai profilját.

3. Koherencia az új pártrendszerben - programok, képviselők, választók

A pártrendszer vizsgálatakor nemcsak az érdekes, hogy a politikai erők egymáshoz képest hol helyezkednek el, hanem az is, hogy a pártok és támogatóik között egyetértés vagy ellentmondás van a legfőbb ideológiai és közpolitikai kérdésekben. A tanulmány második felében ezért az egyes pártok koherenciáját vizsgálom, arra koncentrálna, hogy a hivatalos programokban megfogalmazott célok milyen mértékben állnak összhangban a parlamenti elit és a szavazótábor attitűdjeivel (a néhány főbb ügyben felvett, pártokra lebontott kutatási eredményeket az 5. táblázat foglalja össze). Ily módon egyrészt képet kapunk a pártelit és a szavazótábor nézeteinek viszonyáról, másrészt kiderülnek azok a főbb pontok, amelyekre a véleménykülönbség okán az egyes pártoknak megoldásokat kell találniuk. Ez nem feltétlenül a szavazótáborhoz való idomulást jelenti, hanem olyan politikai stratégia kidolgozását, amelyek által ezek a témák nem válhatnak identitásképző és a pártválasztást döntően befolyásoló ügyekké.

5. táblázat: A négy parlamenti párt frakciójának és szavazótáborának attitűdjei néhány fontosabb ideológiai és közpolitikai kérdésben. (átlagpontok)

		Fidesz-KDNP		MSZP		Jobbik		LMP	
		Frakció	Szavazók	Frakció	Szavazók	Frakció	Szavazók	Frakció	Szavazók
Viszony a múlt rendszerhez	A múlt tisztázásához nyilvánosságra kellene hozni azoknak a listáját, akik az előző rendszerben állambiztonsági tisztek vagy besúgók voltak (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	1,52	2,92	4,07	4,56	1,03	2,59	1,57	2,26
Rendpártiság	A bűnelkövetőknek is vannak jogaik, a rendőrségnek minden körülmények között tiszteletben kell tartani az őrizetbe vett személyek jogait és emberi méltóságát (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	4,45	4,41	2,60	4,51	5,54	5,19	1,57	3,50
Cigánykérdés	A cigányokat annyi hátrányos megkülönböztetés éri, hogy a kormánynak jobban kellene őket támogatnia, mint másokat (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	3,77	4,97	2,40	5,07	5,67	5,81	1,57	4,00
Környezetvédelem	A környezetvédelmet komolyabban kellene venni, még akkor is, ha az a gazdasági növekedés kárára van. (5=teljesen egyetért, 5-ös skála)	3,75	3,77	3,72	3,64	4,20	3,87	4,57	3,91
Nacionalizmus	Az országnak nem a Nyugat elvárásaival kell törődnie, hanem a saját útját kell járnia (5=teljesen egyetért, 5-ös skála)	-	3,81	-	3,67	-	4,37	-	3,62
Vallásosság	A vallás magánügy, ezért az államnak minél távolabb kell tartania magát az egyházak ügyeitől (1=teljesen egyetért, 7-es skála)	5,95	3,72	1,86	2,98	5,84	3,21	1,14	3,14
Női esélyegyenlőség	A nőket előnyben kell részesíteni az állások betöltésénél és az előléptetéseknél. (5=teljesen egyetért, 5-ös skála)	2,60	3,18	3,17	3,12	2,00	3,01	3,43	3,17
Abortusz	A nők szabadon dönthessenek arról, hogy akarnak-e abortuszt. (5=teljesen egyetért, 5-ös skála)	2,63	3,91	4,40	4,01	1,72	4,03	4,71	4,33
Európai integráció	Az európai integrációt erősíteni kell vagy már így is túl messzire ment? (10=erősíteni kell, 10-es skála)	5,53	4,68	8,00	5,20	0,92	3,76	7,86	6,07

Forrás: A Magyar Választáskutatási Program 2010-es választás előtti közvélemény-kutatása (N=1500, Medián=750, Ipsos=750)

3.1 Fidesz-KDNP

A kétpólusú pártrendszer kialakulása során mértékadó konzervatív körökben is elfogadott nézetnek számított, hogy az éppen integrálódó jobboldal legfontosabb összetartó ereje az antikommunizmus (Lánczi 2002). Az idő múlásával a bírálatok már kevésbé az 1990 előtti rendszerre, és inkább a 2002 utáni szocialista vezetésű kormányok teljesítményére vonatkoztak, de az ellenségkép változatlan maradt: az utódpárti bélyeget magán hordó MSZP. A keményvonalas antikommunizmus a mai napig jellemzi a Fidesz-KDNP politikusait, amit jelez, hogy a frakciót alkotó képviselők jóval erőteljesebben egyetértenek (1,52) azzal, hogy a múltat nem szabad lezárni és nyilvánosságra kellene hozni az ügynöklistákat, mint a szimpatizánsok (2,92). A szocialistákkal szembeni kérlelhetetlen ellenállás a Fidesz-KDNP választási programjának minden elemét áthatja, szinte valamennyi ismert problémát, „Magyarország társadalmi, gazdasági, szociális összeomlását” (Fidesz-KDNP 2010: 52) a szocialisták kormányzására vezeti vissza. A lecsúszás, szétesés helyzetképre adott logikus fideszes stratégiai válasz a rend fogalmának előtérbe állítása. A Fidesz-KDNP és táborá kapcsolata szempontjából a rend kiemelésének helyességét támasztja alá, hogy a pártszövetséget támogató választók közül a legtöbben a rend és a stabilitás híveiként határozták meg magukat (6. táblázat).

6. táblázat: Ideológiai önbesorolás a négy parlamenti párt szavazói körében 2010-ben.

	Fidesz-KDNP	MSZP	Jobbik	LMP	Teljes népesség
Erős nemzeti érzésű emberek	22	9	37	5	19
Hívő emberek	9	4	5	3	7
Szocialista gondolkodású emberek	3	37	3	8	10
Környezetvédők	4	3	2	36	6
Liberális, szabad gondolkodásúak	12	8	9	18	11
Szociáldemokraták	3	14	2	5	5
Rend és stabilitás hívei	25	15	26	20	24
Konzervatív, hagyománytisztelők	23	10	14	5	18

Forrás: Magyar Választáskutatás Program 2010-es választás előtti felvétel, N=1500 (Medián=750, Ipsos=750)

Megjegyzés: azok százalékos aránya, akik első helyen említették az adott kategóriát.

A Fidesz-KDNP képviselői és szavazói is egyértelműen rendpártiak. A párt választási programja ezt az értékállalást egyértelműen tükrözi. „Egy társadalom életében a legfontosabb érték a rend”, „Nemzeti ügy és nemzeti érdek, hogy Magyarországon rend legyen” – két idézet annak alátámasztására, hogy 2010-ben Orbán Viktor és pártja kulcsszerepet szánt a témának (Fidesz-KDNP 2010: 50). Az „erős, tiszteletre méltó törvények”, a minden településen jelenlévő, hatékony rendőrség, az

elszámoltatás, a büntetési tételek növelése mind olyan programelemek, amelyek a rend iránti fokozott igény kielégítését célozták meg.

Hosszú távon is a Fidesz-KDNP egyik fontos stratégiai dilemmája lehet az, hogy mihez kezd a cigányság ügyével. Szavazótáborának attitűdjei – a teljes társadalom átlagához hasonló – erős cigányellenes érzelmekről tanúskodnak (4,97), ebben a kérdésben mérsékelt gyűjtőpártként azonban egyszerűen nem kelhet versenyre a Jobbikkal. A választási program a frakciószövetség képviselőinek válaszaival (3,77) párhuzamba állítható, visszafogott képet mutat. A programban a cigányság nem bűnbakként, hanem a szocialisták áldozataiként jelenik meg: „a teljesen elrontott segélyezési politikával a szocialisták ellenszenvet és gyűlöletet keltettek a cigányság iránt” (Fidesz-KDNP 2010: 81). Más fejezetekhez hasonlóan a cigánypolitikáról szóló rész sem bővelkedik konkrétumokban, de az irány illeszkedik egy kormányzásra készülő, mérsékelt párttól elvárhatóhoz: „a cigányság társadalmi beilleszkedésének lelki-fizikai akadályait kell lebontani” (Fidesz-KDNP 2010: 82).

Az egyik legdivatosabb közpolitikai téma, a környezetvédelem sem a szavazók ideológiai önbesorolása, sem a választási programja alapján nem tartozik a párt legfontosabb ügyei közé. A képviselők (3,75) és a választók (3,77) egyetértenek abban, hogy a környezetvédelemre áldozni kell, de a programban a munka, otthon, család, egészség és rend témái mellett szinte említés sem jut a zöld ügyeknek. Érdekesek az európai integrációval kapcsolatos attitűdök is. A képviselők enyhén támogatják (5,53), a választók enyhén ellenzik (4,68) az integráció további mélyítését, de nincs olyan jelentősége az ügynek, hogy a választási programban külön tárgyalják (a „Nemzeti ügyek politikája” című program egyáltalán nem tartalmaz külpolitikai fejezetet).

Szembetűnő a Fidesz-KDNP parlamenti képviselőinek társadalmpolitikai konzervatívizmusa. A női önrendelkezés kérdésében egymással ellentétes állásponton van a képviselőcsoport (2,63) és a szavazók (3,91), és a nők munkaerőpiacon való boldogulásának kérdésében is liberálisabbak a választók. Ezek az ügyek viszonylag ritkán kerülnek a figyelem középpontjába, de ha ez mégis megtörténik (mint ahogy az alkotmányozás során volt rá példa), az elit konzervatívizmusa a saját tábor jelentős részében is ellenérzéseket kelthet. A vallási ügyek terén is a parlamenti elit áll a skála konzervatív felén. Míg a képviselők úgy vélik, hogy a vallás nem magánügy és az államnak az egyházakkal szoros kapcsolatot kell kialakítania (5,95), addig a fideszes választók pont ellentétesen vélekednek erről (3,72) – bár meg kell említeni, hogy még így is a fideszes tábor a legbarátságosabb az egyházakkal.

3.2 MSZP

Az MSZP a 2010-es kampányban egy baloldali néppártnak megfelelő választási programmal futott neki a választásoknak. A számos tényező – elsősorban a több hullámban érkező megszorítások, a sikertelen reformpolitika és a ciklus második felét domináló korrupciós botrányok – miatt jelentősen lecsökkent és alacsony szinten stabilizálódott szavazótáborot erősen baloldali gazdaságpolitikai ígéretekkel igyekezett mobilizálni a párt. Helyenként önkritikus hangot megütve egyben változást hirdetett a

Gyurcsány-korszak által preferált liberális irányhoz képest is. „A neoliberais politika csödjé az, ami történt” – áll már a program bevezetőjében, nyilvánvalóan nemcsak a gazdasági világválság tanulságaira utalva (MSZP 2010: 3). Az állami szerepvállalás és a társadalom kevésbé tehetős rétegei melletti elköteleződéssel, a foglalkoztatás és a szociális ellátórendszer kérdéseinek középpontba helyezésével a párt a gazdasági dimenzióban visszakerült oda, ahol szavazói is vannak. Egy új program arra természetesen nem lehetett elég, hogy az MSZP és a szavazói között évek alatt meglazult vagy elszakadt köteléket egycsapásra visszaállítsa, de a baloldali fordulatra vonatkozó szándékot már jelezte.

A program, illetve a képviselők és a szavazók attitűdjeinek összehasonlítása azt mutatja, hogy 2010-ben már nem az amúgy legmeghatározóbbnak számító gazdasági kérdésekben volt koherenciahiány az MSZP-n belül. Az MSZP-t a leglátványosabb ellentmondás a cigányság megítélése és a rendpárti ügyek kapcsán jellemzi. A pártelit elkötelezett a cigányság integrációja mellett, és erősen hajlik arra, hogy hátrányos helyzetük miatt a mindenkori kormánynak jobban kellene támogatnia őket, mint más társadalmi csoportokat (2,40). A választási program nagyrészt ezt a vonalat követi, és elutasítja a kirekesztés, a diszkrimináció és a gyűlöletkeltés minden formáját. Arra utaló jelek is megtalálhatók azonban, hogy az MSZP reagálni próbált az ország egyes részein erősödő etnikai problémákra, és a saját táborán belül is tapasztalható feszültségekre. A politikai korrektség kritikája tűnik fel már a miniszterelnök-jelölti köszöntőben – „ne essünk ismét áldozatul annak a végzetes öncsalásnak, amely az együttélés konfliktusait ... nem létezőnek tekinti” (MSZP 2010: 4), és a cigánysággal szemben is elvárásokat fogalmaz meg: „a kisebbségi társadalomnak tisztelnie szükséges a többség által vallott és követett normákat” (MSZP 2010: 24). Ezek a mondatok jelzik, hogy az MSZP vezetése sejtett valamit az elit liberális megközelítése és a szimpatizánsok attitűdjei között húzódó szakadékról. A szocialista szavazók között igen erősek a cigányellenes érzelmek (5,07), a 2010-es kampány finisében végzett kutatás szerint a fideszeseknél is egy hajszállal nagyobb mértékben vélekednek úgy, hogy a cigányok saját maguk tehetnek problémáikról, és nem kell őket a többségi társadalomhoz képest további támogatásban részesíteni.

A rendpártiság kérdésében hasonló tendencia látható. A bűnüldözéshez is alapvetően az emberi méltóság felől közelítő parlamenti frakcióval (2,60) szemben a szocialista választók elvárásai semmiben sem különböznek a fideszesekétől. Az MSZP tábora szigorú és kemény fellépést vár el, és úgy véli, hogy a bűnüldözés hatékonysága előbbre való a bűnelkövetők emberi jogainak tiszteletben tartásánál (4,51). A választási program ebben a kérdésben is igyekezett idomulni a jobbratulódó választói igényekhez. Kritikusan értékelt a párt saját kormányzati teljesítményét és számos, a közbiztonság megerősítését célzó intézkedést tartalmazott (többek között: térfigyelő-kamerarendszerek kiépítése, településőrségek számának növelése, nyugdíjas rendőrök visszahívása).

A 2010-es választásokon a környezetvédelem ügyének felkarolása szinte kötelező körnek számított minden párt számára. Az MSZP-s politikusok és a szavazók e tekintetben nagyjából egy véleményen vannak: elismerik a zöld ügyek fontosságát, de nem tartoznak a legvérmesebb támogatók közé. Ezt a hozzáállást igazolja a program is, a témáról szóló fejezet nagyrészt általánosságokat tartalmaz, a kevés konkrétum is csak két részterületre, az energiahatékonyságra és a megújuló energiaforrásokra koncentrálna.

Annak tudatában, hogy az MSZP az elmúlt húsz évben Magyarország euro-atlanti integrációjának stabil támogatója volt, nem meglepő, hogy a 2010-es programnak is alapeleme hazánk uniós tagságának támogatása. „Egyaránt hívei vagyunk a bővítésnek és a mélyítésnek” – ez nemcsak a hivatalos választási anyagban rögzített álláspont, hanem híven tükrözi a párt frakcióját alkotó politikusok véleményét is. A szocialista képviselők az EU feltétlen támogatói közé tartoznak, az övék a Parlament leginkább EU-barát frakciója (8,00). A szocialista szavazók szerint is inkább erősíteni kell az integrációt, de ők már közel sem ennyire lelkesek. A középértékhez közeli adat (5,20) egyik oka lehet, hogy – a többi párthoz hasonlóan – a szocialista szimpatizánsok között is akadnak euroszeptikus választók: minden ötödik MSZP-szavazó a kilépésre szavazna egy „most vasárnapi” népszavazáson (Policy Solutions – Medián 2010).

A Szocialista Párt esetében érdekes az is, hogy programjában milyen témákról nem ejt szót egyáltalán. Míg a Fidesz és a Jobbik számára fontos identitásképző erő a múlt rendszerrel szembeni önmeghatározás, addig az MSZP a rendszerváltás után húsz évvel már egyáltalán nem foglalkozik az előző rendszerhez való viszonyulás kérdéseivel. Ez összhangban áll a szavazók által kívánatosnak tartott stratégiával: már csak a szocialista szavazók gondolkoznak úgy, hogy „ne bolygassuk a múltat” (4,56), és így például az ügynöklistákat sem kellene nyilvánosságra hozni. Fontos megjegyezni, hogy ezen attitűd ellenére a korábban vízváltónak számító egykori MSZMP-tagság (Karácsony 2005) már megszűnt meghatározó törésvonal lenni. Az egykori MSZMP-tagok közül 2010-ben már ugyanannyian szavaztak a Fideszre, mint az MSZP-re (Medián 2010).

A szocialisták képviselői és támogatói egyaránt meglehetősen szekulárisak, élesen elutasítják az állam és az egyház esetleges közeledését. Ennek fényében érthető, hogy a program nem foglalkozik a kérdéssel. A nemzeti érdekérvényesítés kérdései is alig kapnak helyet – a határon túli ügyek két bekezdés erejéig merülnek fel -, az azonban nem magyarázható az elit vagy a tábor érdeklődésének hiányával, hogy miért nem kaptak nagyobb hangsúlyt olyan társadalompolitikai elképzelések, amelyek a nők helyzetének javítását tűzték ki célul. A képviselők attitűdjei arra mutatnak rá, hogy a nőpolitika azon kevés területek egyike, ahol a bal-jobb önmeghatározás konzisztens is a pártok elitje által képviselt tartalommal, és amelyben a társadalom többsége közelebb áll a szocialisták álláspontjához.

3.3 Jobbik

A Jobbik párttá alakulásakor identitásának egyik legfőbb eleme a markáns antikommunizmus volt. A radikális jobboldali párt hivatalos dokumentumaiban és a 2009-2010-es berobbanásakor alkalmazott stratégiájában az ügy nem foglalt el központi helyet, stabilan a másodvonalbeli üzenetek közé volt besorolható. A téma a párt ideológiai mondanivalóján belül elvesztette domináns szerepét, és az előző rendszer kritikájánál jóval erőteljesebben jelent meg a cigányság és a politikai elit bírálata (Bíró Nagy – Róna 2011). Az antikommunizmus háttérbe szorulása a jobbikos képviselők attitűdjei ismeretében egyértelműen taktikai húzásnak tekinthető:

a parlamenti elitkutatás során szinte egybehangzóan a legradikálisabb választ adták (1,03) az ügynöklisták nyilvánosságra hozatalával kapcsolatos álláspontot kutató kérdésre. A képviselők ezzel nemcsak a teljes magyar társadalomnál, hanem az évek folyamán 850 ezresre duzzadt, ezáltal heterogénebbé vált jobbikos tábornál (2,59) is jóval keményebb véleményt fogalmaztak meg.

A 2010-es választásokra a Jobbik egy egész rendpárti retorikai arzenált fejlesztett ki. „A politikusbűnözés, a cigánybűnözés és a gazdasági bűnözés nemegyszer egymásba fonódó hálózatától” szabadítaná meg a párt Magyarországot, mégpedig példás szigor alkalmazásával (Jobbik 2010). A Jobbik programjaiban nyilvánvalóvá teszi, hogy a szigorú büntetések és a hosszú börtönök elrettentő erejében hisz. Rendpárti programja keretében erősítené a rendőrséget, létrehozná a csendőrséget, önfenntartó börtönöket alakítana ki. E kérdésben a jobbikos politikusok és választók a pártprogramban leírtakkal azonos véleményen vannak, és a többi párttal összehasonlítva a leginkább rendpárti pozíciót foglalják el.

Az európai parlamenti választásokon áttörést hozó témában is teljes az egyetértés. A „cigánybűnözés” fogalmát évek óta súlykoló párt a magyar társadalomban rendkívül erős etnikai sztereotípiákra játszott rá, és a napirendet 2009 első felében uraló kérdésben váratlanul gyors sikereket ért el (Karácsony - Róna 2010). A téma a Jobbik Radikális változás c. programjában külön fejezetet kapott („Vissza a cigányútról!” címmel) és több ismert kezdeményezése is e kérdéshez kötődik, többek között a „segély helyett munkát” elv vagy a családi pótlék iskoláztatáshoz kötése. A magyar társadalom általánosságban is erősen előítéletes (5,07), de a jobbikos képviselők és szavazók még az átlagnál is radikálisabb véleményen vannak.

Kevés szó esik arról, hogy a Jobbik egy a környezetvédelem iránt elkötelezett párt. Az e témában tett nyilatkozataik – például a magyar-osztrák határ mellé tervezett hulladéképitő esetében - ugyan messze nem érnek el olyan visszhangot, mint az e fejezetben vizsgált többi ügy, de említésre méltó, hogy a jelenlegi parlamenti ciklusban csak az LMP-ek „zöldebbek” a jobbikosoknál. Az már kevésbé meglepő, hogy a Jobbik nacionalizmus, illetve az Európai Unióhoz való hozzáállás tekintetében is konzisztens. A párt nemcsak negatívan látja hazánk EU-tagságának eredményeit, és véli, hogy az országnak a saját útját kell járnia, de a „jelenlegi politikai és gazdasági tendenciákat figyelembe véve a Jobbik a kilépés gondolatát sem tartja elvetendőnek” (Jobbik 2010: 75). A jobbikos képviselők EU-hoz kapcsolódó attitűdjei elsöprő euroszkeptizmust mutatnak (0,92). Ez az érték jóval erősebb elutasítást jelez, mint ami a jobbikos szavazókat jellemzi (3,76). Számos régi EU-s tagállamhoz képest ez fordított tendenciát mutat (Mattila-Raunio 2006): Magyarországon a radikális jobboldali párt húzza integrációellenes irányba a szavazóit és nem a támogatók nyomására erősíti fel a Jobbik euroszkeptikus nézeteit.

A Fideszhez hasonlóan a vallás és néhány társadalmi-politikai kérdés terén áll egymástól a legtávolabb a radikális jobboldali párt parlamenti elitje és a szavazótábora. Míg a jobbikos választók inkább úgy vélik, hogy a vallás magánügy, illetve az államnak minél távolabb kellene tartania magát az egyház ügyeitől (3,21), addig a párt politikusai a skála másik felén helyezték el magukat (5,84). „Valljuk, hogy nemzetünk erkölcsi megerősödése csak a krisztusi tanításon alapulhat” – írta a Jobbik 2003-as alapító nyilatkozatában. Ez a megközelítés 2010-re sem változott, a párt növelné az egyházi jelenlétet a honvédségben, a kórházakban, az oktatási

intézményekben és a büntetés-végrehajtás területén is (Jobbik 2010: 59-61). A párt elitjének értékrendjével ez egyező irány, hosszú távon azonban kontraproduktív is lehet, ha a téma esetleg az elmúlt években tapasztaltnál nagyobb szerepet kap.

Szintén nagy a távolság a Jobbik hivatalos, ortodox társadalompolitikája és a választók által helyesnek tartott irány között. Az abortusz kérdésében kifejezetten a két ellentétes pólus közelében található a két álláspont. A Jobbik szimpatizánsai a többi párt szavazóihoz hasonlóan inkább úgy gondolják, hogy a nők szabadon dönthessenek arról, akarnak-e abortuszt (4,03). Ezzel szemben a párt programja szigorúan szabályozná, hogy mikor kerülhet sor ilyen beavatkozásra, és ezzel a parlamenti elit teljesen egyet is ért (1,72). A nők munkaerőpiaci boldogulása tekintetében is ütközik a pártelit és a tábor: míg a szimpatizánsok a pozitív diszkrimináció mérsékelt híveinek mondhatók (3,01), addig a politikusok inkább azon állásponton vannak, hogy a nőket nem kell külön segíteni (2,00).

3.4 LMP

A változást és tiszta közéletet követelő politikai erőknek aligha lehetett volna kedvezőbb terepet elképzelni, mint amilyen a 2010-es választási kampány volt. A 2006-2010-es ciklus utolsó két és fél évéből 11 hónapban korrupciós ügy uralta a politikai napirendet (Beck – Bíró Nagy – Róna 2011), ami alaposan megágyazott az elitellenes üzenetek sikerének. Az egy évvel korábban alapított Lehet Más a Politika a nevével kínált alternatívát, és azt használta legfőbb kampányszlogenjeként is. A párt az anti-establishment hangulat kihasználására építette stratégiáját, ami akkor lehetett igazán sikeres, ha minél kevesebb értékvállalást tesz a párt, és így minél kevesebb derül ki ideológiai és közpolitikai alapállásáról. Az identitáskérdés nyilvános tisztázásának elmaradása miatt a parlamenti bejutás óta is érték kritikák a pártot, holott a választási program és az LMP képviselőinek és szavazóinak attitűdjei alapján az irányultság sokkal egyértelműbb. A Lehet Más a Politika gazdaságpolitikai értelemben baloldali, a kulturális-társadalompolitikai dimenzióban pedig liberális párt.

A baloldali értékekhez való kötődés nemcsak a 2. táblázatban látott adatok alapján világos, de a „Fenntartható jövő, befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája” c. program legfőbb céljainak indoklása is ezt támasztja alá. A párt a fenntartható, zöld fordulat szükségességét a szolidaritás értékéből vezeti le, a jövő nemzedékekkel vállalt közösséget a középpontba helyezve. A befogadó társadalomra az LMP szerint az egyik „leginkább elkoptatott, agyonhasznált” érték, az igazságosság miatt van szükség, mivel „egy igazságtalanságokkal súlyosan terhelt társadalom nem fenntartható” (LMP 2010: 8). A demokrácia működéséből való széleskörű kiábrándulást pedig nemcsak a legkézenfekvőbb magyarázattal, a korrupció elharapódzásával és a társadalmi részvétel lehetőségeinek hiányával indokolják, hanem a rendszerváltáshoz fűzött jóléti elvárások be nem teljesülésével és az egyenlőtlenségek növekedésével is. Az „európai szociális vívmányok védelme” jegyében írt program által kijelölt irány számos európai szociáldemokrata pártnak is túl radikális lenne: olyan ígéretet is megfogalmaz, mint a munkaidő csökkentése, a

minimumnyugdíj szintjének meghatározása vagy a havi 100 ezer forint alatti bérekre nulla százalékos személyi jövedelemadókulcs bevezetése (LMP 2010).

Az LMP úgy jelent meg a magyar pártrendszer baloldalán, hogy szavazói a hagyományosan baloldalinak számító címkékkel nem azonosulnak. Ideológiai besorolás tekintetében a „környezetvédők” minden más önmeghatározási kategóriát magasan felülmúl (36 százalék jelölte meg első helyen, 5. táblázat), míg a „szocialista gondolkodású emberek” leírást csak nyolc, a „szociáldemokrata” öndefiníciót öt százalékuk tartotta a legtalálóbbnak. Ugyancsak fontos, hogy a baloldali értékrendhez az előző rendszer erős elutasítása is hozzátartozik. Az LMP-nél tényleg a zöld az új vörös: a környezetvédelem a párt választási programjának minden elemében visszaköszön, a „fenntarthatóság stratégiája” című, a zöld intézkedéseket ismertető, több mint 100 oldalas fejezet pedig egymagában a teljes dokumentum csaknem felét kiteszi. Ennek ismeretében szinte természetes, hogy az LMP frakciójánál nincs zöldebb a Parlamentben (4,57), és a szavazótábor is egyetért (3,91) azzal, hogy a környezetvédelmet akár a gazdasági növekedés kárára is erősíteni kell.

Nagyon pozitív az európai integrációhoz való hozzáállás is. Az LMP szavazói a legelkötelezettebbek (6,20) az integráció mélyítése mellett, ami összhangban van a képviselők (7,84) által is jónak tartott iránnyal. A program ezt határozott mondatokkal erősíti meg: „az Európai Uniót a benne részt vevő demokráciák hatalmas teljesítményének, megőrzendő értéknek tartjuk (LMP 2010: 37).

Társadalompolitikai kérdésekben a négy parlamenti párt közül az LMP-nek van a legnyitottabb szellemiségű szavazói hátszaga, de a párt parlamenti képviselői még a táboruknál is sokkal liberálisabbak. A cigányság tekintetében kifejezetten pártolják a pozitív diszkriminációt (1,57), a liberális szélsőértékhez közeli attitűdöt mutat a női önrendelkezésre vonatkozó kérdés (4,71), és egyáltalán nem rendpártiak (1,57). A párt elitjét a vallásosság kérdésében is egy világ választja el a hagyományos konzervatív megközelítéstől: a képviselők a szekuláris pólus szélén helyezkednek el (1,14). A szavazók valamelyest mérsékeltebbek valamennyi kérdésben, de alapvetően egy hullámhosszon vannak pártjuk vezetőivel. Az egyetlen kivétel a cigánykérdés. E kényes témában ugyan még mindig az LMP-tábor a legmegengedőbb, de ez is csak egy semleges álláspontot jelent (4,00), és nem az LMP felzárkóztató, és a kulturális sokszínűséget erőteljesen támogató programjának feltétlen elfogadását.

4. Konkluzió

A 2010-es választások után – két régi párt eltűnése és két új politikai erő bekerülése ellenére – a magyar pártrendszer korábbi polarizáltsága megmaradt. Az elitek öndefiníciója, a szavazótáborok értékválasztásai és a választási programok alapján is kirajzolódik az új pártrendszer térképe. Az előző ciklushoz képest a bal-jobb önmeghatározás szintjén tovább nőtt a távolság a Fidesz és az MSZP között, köszönhetően részben a magyar társadalom – és a nagy többségben lévő Fidesz-szavazók - általános jobbrtolódásának, illetve annak, hogy az MSZP mellett szinte kizárólag a sziklaszilárd baloldali identitással rendelkező szimpatizánsok tartottak ki. A bal-jobb felosztásban jól el tudja magát helyezni a Jobbik és az LMP is, előbbi

karakters jobboldali pártként, a korábbi törésvonalak meghaladásával kampányoló új zöld párt pedig egy balközép pozícióban. A hasonló értékorientáció ellenére az MSZP és az LMP egymásra találása nemcsak politikai stratégiai okok miatt nem automatikus: az ökopárt politikusai és szavazói is nagyon másként tekintenek olyan, a „régib baloldalhoz” kötött tényezőkre, mint a múlt rendszerhez való viszony, vagy a szocialista és szociáldemokrata kategóriákkal azonosulás.

Az elitek esetében a konzervatív-liberális dimenzióban is jelentősek a különbségek. A magát leginkább liberálisnak tartó LMP-től nincsenek távol az MSZP képviselői, e két pártot azonban nagy szakadék választja el a magukat a konzervatív pólus szélén elhelyező jobbkios és a tőlük csak egy fokkal a centrumhoz közelebb álló fideszes politikusoktól. A szavazók között ugyanakkor a konzervatív-liberális törésvonal nem meghatározó. A társadalompolitikai különbségek tartalmi értelemben is léteznek. Ezt támasztja alá, hogy a rendhez, a nemek közötti egyenlőséghez vagy a női önrendelkezéshez nagyon másként közelítenek az MSZP-s és LMP-s pártprogramok, mint a Fidesz és a Jobbk hivatalos álláspontjai.

Az MSZP 2006-2009 közötti népszerűségvesztése jó példa arra, hogy milyen következményei lehetnek annak, ha a párt vezetése által képviselt irány fontos kérdésekben nem egyezik a szimpatizánsok nézeteivel. Inkoherencia a mai parlamenti pártokban is fellelhető. Ez természetesen nem vezet törvényszerűen a pártok és szavazóik közötti szakításhoz, de abban az esetben, ha ezek a témák huzamosabb időn keresztül hangsúlyosan jelennek meg a politikai közbeszédben, lehet következményük. A Fidesz-KDNP és a Jobbk esetében is szembeűnő a pártelit társadalmi konzervatívizmusa, ami egyes kérdésekben – például női szerepek, abortusz, vallás – élesen szembenáll a szavazóik által helyesnek tartott megközelítésekkel. A Jobbk esetében a párt húzza a radikális vélemények felé a tábort: minden jelentősebb kérdésben jobboldalibb, konzervatívabb állásponton van a pártelit, mint a jobbkios szavazók. Az MSZP-nél elsősorban a cigánység megítélése terén mutatkozó különbségek és a rendpártiság iránti erős választói igény okozhat komoly fejtörést a pártvezetés számára. Az LMP tábora ugyan minden kérdésben mérsékeltabb a párt elitjénél, de ez mindössze annyit jelent, hogy valamivel kevésbé liberálisok, mint a párt nyilvánosságban szereplő arcai. Az árnyalattól függetlenül a fő kérdésekben azonban egyetértés van, nincs olyan ügy, amelyben az ökopárt támogatói kifejezetten elutasítanak a párt hivatalos irányát.

A pártok által képviselt közpolitikák az erős bal-jobb felosztást viszont egyáltalán nem indokolják, sőt, amennyiben kizárólag a 2010-es kampányban képviselt gazdaságpolitikai pozíciók szerint helyeznénk el a pártokat, egymáshoz igen közeli pozíciót foglalnának el, valamennyien a spektrum baloldalán. A piacpárti gazdaságpolitika a 2010-es választásokon kudarcot vallott, és ebben a ciklusban nincs is képviselése az Országgyűlésben. Az a tény, hogy a jelenlegi parlamenti pártok egy gazdaságpolitikai filozófiát egyáltalán nem fednek le, jelzi, hogy még nyílhat tér új politikai erő számára, és közel sem biztos, hogy a pártrendszer hosszú távon is jelenlegi formájában fog működni. A kérdés elsősorban az, hogy e piaci rés betöltésére lesz-e hiteles jelentkező a következő években.

Irodalomjegyzék

Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2005): A választói tömbök rejtett hálózata. In: Angelusz Róbert-Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: DKMKA.

Beck László – Bíró Nagy András – Róna Dániel (2011): Szabadesésben. Az MSZP 2006-2010. közötti népszerűségvesztésének politikai napirendi magyarázatai. In: Fábíán Zoltán-Karácsony Gergely-Szabó Andrea: *Új képlet. Választás Magyarországon 2010*. Budapest: DKMKA - Századvég.

Bíró Nagy András – Róna Dániel (2011): Tudatos radikalizmus. A Jobbik útja a Parlamentbe, 2003-2010. In: Láncki András (szerk.): (címadás alatt). Budapest: Századvég.

Enyedi Zsolt – Kenneth Benoit (2011): Kritikus választás 2010. A magyar pártrendszer átrendeződése a bal-jobb dimenzióban. In: Fábíán Zoltán-Karácsony Gergely-Szabó Andrea: *Új képlet. Választás Magyarországon 2010*. Budapest: DKMKA - Századvég.

Fábíán Zoltán: Törésvonalak és a politikai-ideológiai azonosulás szerepe a pártszimpátiák magyarázatában. In: Angelusz Róbert-Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: DKMKA.

Fiatalkor Demokraták Szövetsége – Magyar Polgári Szövetség (2010): *Nemzeti ügyek politikája*.

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2003): Alapító Nyilatkozat. In: Koltay Gábor: *Adjatok egy jobbik világot*. Budapest, Szabad Tér, 239-246.

Jobbik Magyarországért Mozgalom (2010): Radikális változás. A Jobbik országgyűlési választási programja a nemzeti önrendelkezésért és a társadalmi igazságosságért.

Karácsony Gergely (2005): A történelem fogságában. Generációk, életutak és politikai preferenciák Magyarországon. In: Angelusz Róbert-Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: DKMKA.

Láncki András (2002): *Konzervatív kiáltvány*. Budapest: Attraktor.

Lehet Más A Politika (2010): A fenntartható jövő, a befogadó társadalom és a megújuló demokrácia stratégiája. A Lehet Más a Politika választási programja 2010.

Magyar Szocialista Párt (2010): Nemzeti modernizáció, összetartó közösség. Ajánlat a demokratikus oldal programjára.

Mattila, M. – Raunio, T. (2006): Mennyire egyezik a pártok és szavazóik véleménye az európai integráció kérdésében? In: Tóka Gábor és Bátor Ágnes (szerk.): *A 2004. évi európai parlamenti választások*. Budapest, DKMKA-Századvég.

Medián (2010): Hogyan szavaztak a magyarok 2010 áprilisában? <http://www.median.hu/object.7c017750-53b9-4a03-87c6-a771ee519bb8.ivy>

Policy Solutions – Medián (2010): *Európai Unió: Bíráljuk, de maradnánk. Ismeretek és vélemények az Európai Unióról a sörös magyar EU-elnökség előtt*.

Tóka Gábor (2005): A magyarországi politikai tagoltság nemzetközi összehasonlításban. In: Angelusz Róbert-Tardos Róbert (szerk.): *Törések, hálók, hidak. Választói magatartás és politikai tagolódás Magyarországon*. Budapest: DKMKA.

Tóka Gábor (2006): Vezérek csodálói. A magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006*. Budapest: DKMKA.